

Edebi dap, dowrun ruhy, dowrun sesi

Category: Edebi tankyt, Filsofiya, Kitapcy

написано kitapcy | 21 января, 2025

Edebi dap, dowrun ruhy, dowrun sesi

EDEBI DAP, DOWRUN RUHY, DOWRUN SESI

u yerde yene bir gogy bar. Bu – "Kommunistik brigadasy" adymy. ol brigadanyn lenleri eyle diyip, adym adyarmylar:

Yerasty balygyn tapyar,
Deryalary derya sapyar,
Bedew aty batly apyar,
Kommunistik brigadalary.

"Kommunistik zhmetin brigadalary,
Diyiban at dakdyk biz adymyza".

Yok, kommunistik zhmet brigadasyn lenleri beyle diyib- adyma gygyrmasalar gerek.

XX asyr tze jemgyetilik gurluyny, tze adamy, adamlaryn arasynda tze gatnaygy yze ykardy. Bizin halkymyz znin tebigaty bouna jemgyetil, kollektiwildir. Dwlet derejesinde geirilyn baramylyklarda syn edip grseiz, adamlarda jemgyetilik hyjuwynyn, jemgyetilik dugusynyn nhili adynlyk bilen dreyndigine ansat gz yetirmek bolyar. Baramylyklara, dabaralara gatnayan mhellnin biri-biri bilen derrew umumy dil tapylary ajayp zat dlmi nme esem? u yerde bir waka ydyma dyr. Moskwa bilen Agabat arasynda gatnayan yndam otly Kubyew herinin eteginden gelardi. Biz kupede iki adamdyk, menin gosym Leningrada dyn alyp gelyn orenburgly inener gyzdy. Birdenk, otlynyn radio-uzelinden eyle habar berdiler:

"Ýolagçy graždanlar, eger araňyzda wraç ýa-da wraçlykdan başy çykýan adam bar bolsa, haýal etmän, 4-nji wagona gelmegiňiz haýyş edilýär".

Meniň goňşym okap oturan kitabyňy ýapdy-da, laňña ýerinden galdy.

– Siz, näme, wraçmydyňyzam? – diýip, men ýylgyrdym.

– Okapdym. Belki, kömegim deger! – diýip, ol 4-nji wagona ýelk ýasady.

Inžener gyz bahym dolanyp geldi-de, şeýle habar berdi:

– Men kömege baranlaryň 6-njysy ekenim. Bir garrynyň tutgaýy tutupdyr. Özündenem garry professoryň äýnegine gözi düşdi-de köşeşdi ötäýitdi...

Şu waka hakynda, adamlaryň biri-birine bolan gatnaşygyny aýdyň görkezýän şujagaz fakt barada goşgy ýazmak bolarmy? Gürrüňsiz bolar. Emma nähili stilde? Nähili söz bilen?

...Ýolda bir bendäniň tutgaýy tutdy,
Bir tebib derdine derman eýledi –

– diýseň bolarmy?

Şeýle diýseň, wakanyň reallygyna hiç kim ynanmaz, bu setirler hiç kimi tolgundurmazam.

XX asyrda durmuş öňki asyrlara garanyňda has çylşyrymlaşdy. Durmuşyň diapazonyna ser salalyň: Raketa bar. Kosmonawt bar. Kibernetika bar. Dindar bar. Gyzynyň komsomol toýuna gatnaşýan ene bar. Gyzyny satyp, onuň puluna ogluny öýerýän ene bar. Öz çagalarynyň üstüne ýetim çagany ogullyga alýan bar. Göwresindäki ilkinji çagasyny düşürýän bar. Nätanyş adamy ýangyndan halas etmek üçin özünü oda urýan bar. Tapdan düşen, gany gaçan watandaş üçin öz bedeniniň ganyndan berýän bar. Ganhor bar...

Atom bar. SEATO, NATO bar. Hirosima bar. Lyža öndürýän kärhana bar. Protez öndürýän kärhana bar. Gant zawody bar. Top zawody bar.

Günbatar bar. Gündogar bar – iki ideologiya, iki sistema bar.
Adam bolsa dünýäni bir akymda görmek isleyär.
Adam iň gözel durmuşy arzuw edýär.
Sungatyň ýüzi aňrybaşy gözellige tarap.
Ýigriminji asyrda beýik göreş gidýär.
Poeziya-da göreşýär. Ol Gündogaryň gadymy poeziýasynyň dar
çäklerini böwsüp çykýar.
Täze forma, täze stil, täze söz peýda bolýar. Şahyrana
filosofiya peýda bolýar. Ýap-ýaňyja – ellinji ýyllarda bolsa
täze ýazyp başlan biz ýaly ýaşlara: "Pelsepä kowalaşmaň" diýip
öwüt berýärdiler. Formany çäklendirjek bolýardylar.
XX asyrda "gahba pelekden" zeýrenmek poeziýanyň işi däldir
(häzirem şeýle, – t.b).
Jeňbازلara gargamak-da poeziýanyň işi däldir.
Biz Abadan diýen enäniň adyndan aýdylýan:

"Meniň balamnyň ady Gandym bilen Esendir,
Biwagt ajalyň tygy ýürek-bagrym kesendir..."

diýen elegiýany bilýäris. Emma biz döwrümüzde Patris
Lumumbanyň dul galan aýalynyň adyndan şeýle elegiýa ýazmak
nämä gerek? (häzir internetde zakaz boýunça tanamaýan adamyň
adyndan şoňa meňzeş tölegli "elegiýa" ýazmak ýoň boldy, –
t.b). Patris Lumumbanyň nähak gany бүтин Afrikany gazaba
mündürdi, Afrikanyň gözünü açdy. Afrika dostunyň kimdigine,
duşmanynyň kimdigine göz ýetirýär. Şunuň özi poeziýadyr,
gazaply döwrüň poeziýasydyr.

RSFSR-yň at gazanan artisti Ilya Nobatow halkyna dönüklük eden
Çombe hakynda öz ýazan kupletleri bilen çykyş edende, Moskwa
tomaşaçylarynyň nähili joşgun bilen el çarpyşandygy ýadyma
düşýär. Tanymal artist Çombä yüzlenip: "Sen deýýus! Sen
haramzada! Sen eşek!" diýmeýärdi. Ol hen Çombäniň üstünden bir
wagtlar Maýakowskiň Nýu-Ýorkyň 100 gat jaýlarynyň üstünden
gülşi ýaly gülýärdi.

Klassyky poeziýanyň däplerine mehaniki suratda eýermek, gös-
göni onuň täsirine düşmek häzirki günlerimiziň "Söýgi
lirikasy" diýilýände has-da aç-açan göze ilýär. Haldurdy

ellinji ýyldan öň gyzyň agzyny Aýa meňzeden bolsa, altymyşynjy ýyllaryň ýaş şahyry şol gyzyň basan yzlaryna baş egýär. Şu ýagdaýyň häzirki zaman söýgi lirikasynyň duzuny gaçyrmakdan başga zat däldigini aýtmak gerek. Çeper sözi bilen, özboluşly poeziýasy bilen, okyjylaryň hem-de diňleýjileriň çuňňur söýgüsine eýe bolan K.Gurbannepesowyň "Gopuzly gyzyň" gyzlaram, ýigitlerem halaýar. Ýöne weli, şol gopuzly gyzyň tozuna gurban bolmaga töwegellik edýän liriki gahryman haýsy döwrüňkikä? Asylly söýgini şeýle suwjartmak nämä gerek? Giperbolanyňam öz çeni-çaky bar.

Biziň döwrümiziň gyzlaryna Zöhräniň, Şasenemiň sypatyny berseň, gaty betgelşik bolup görnerdi. Emma olar söýgä wepalylykda welin, Zöhre bilen Şaseneme meňzejek bolsalar, geň görülmez.

Edebiýat we sungat adamlaryň şatlyk, ylham çeşmesi bolup hyzmat etmelidir. Biziň döwürdeşlerimiz XVIII ýa-da XIX asyryň adamlary дәl. Öz belent mertebeli döwürdeşlerimize hödürleýän her bir zadymyz, isle elegiýa bolsun, isle oda, isle lirika bolsun, isle tragediýa – tapawudy ýok, şol zat biziň ýaşaýan döwrümiziň ruhuny berip bilýän, durmuşy ykrar edýän, adamlarda umyt, ylham döredýän optimizme ýugrulmalydyr. Şuny hiç haçan ýatdan çykarmak bolmaz.

Berdinazar HUDAYNAZAROW,
Türkmenistanyň Halk Ýazyjysy.

Edebi tankyt